

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
Кафедра екологічної безпеки**

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ №9-10
з навчальної дисципліни
«ЗАПОВІДНА СПРАВА»
для курсантів і студентів 3-го курсу
спеціальності 101 «Екологія»

Тема 2.1: «Природно-заповідний фонд України»

Мета лекції: з'ясувати призначення, зміст та порядок ведення державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду; проаналізувати сучасний стан природно-заповідного фонду України, розглянути мережу природних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків.

Навчальний час: 4 години.

План лекції (навчальні питання):

1. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
2. Сучасний стан природно-заповідного фонду України.
3. Біосферні заповідники України.
4. Мережа природних заповідників України.
5. Мережа національних природних парків України.
6. Регіональні ландшафтні парки України.

Використані джерела:

1. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 № 2456-ХІІ.
2. Попович С.Ю. Природно - заповідна справа: Навч. посібник. – К.: Арістей, 2007. – 480 с.
3. Природно-заповідний фонд. Офіційний сайт Міністерства екології та природних ресурсів України (*електронний ресурс*). – <http://pzf.menr.gov.ua>
4. Природно-заповідний фонд. Портал природа України (*електронний ресурс*). – <http://pzf.land.kiev.ua/>

ВИКЛАД МАТЕРІАЛУ ЛЕКЦІЇ

1. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду є системою необхідних і достовірних відомостей про природні, наукові, правові та інші характеристики територій та об'єктів, що входять до складу природно-заповідного фонду.

Призначення. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду ведеться з метою оцінки складу та перспектив розвитку природно-заповідного фонду, стану територій та об'єктів, що входять до нього, організації їх охорони й ефективного використання, планування наукових досліджень, а також забезпечення державних органів, заінтересованих підприємств, установ та організацій відповідною інформацією, необхідною для вирішення питань соціально-економічного розвитку, розміщення продуктивних сил та в інших цілях, передбачених законодавством України.

Зміст. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду містить відомості про правовий статус, належність, режим, географічне положення, кількісні і якісні характеристики цих територій та об'єктів, їх природоохоронну, наукову, освітню, виховну, рекреаційну й іншу цінність.

Порядок ведення кадастру. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду ведеться центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища та його органами на місцях за рахунок державного бюджету.

Первинний облік кадастрових відомостей щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду здійснюється адміністраціями природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків загальнодержавного значення, а також підприємствами, установами та організаціями, у віданні яких перебувають інші території та об'єкти природно-заповідного фонду, за їх рахунок.

Формами кадастрової документації є картки первинного обліку і державні кадастри територій та об'єктів природно-заповідного фонду міст, районів, областей України.

Зміст кадастрової документації та строки подання документів первинного обліку визначаються центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища.

2. Сучасний стан природно-заповідного фонду України

Протягом останніх років площа ПЗФ України збільшується. Зміна кількості та площі (в тис. га) об'єктів ПЗФ України за категоріями в 1992-2012 роках подана в таблиці 1.

Таблиця 1.

Зміна кількості та площі (в тис. га) об'єктів ПЗФ України за категоріями в 1992-2012 роках (на початок року).

Категорії об'єктів ПЗФ	1993		2001		2012	
	Кіл.	площа	Кіл.	площа	Кіл.	Площа тис. га
Природні заповідники	12	119.5	17	163,7	19	201,53
Біосферні заповідники	3	159.6	4	222,5	4	252,1
Національні природні парки	4	176.7	11	599,8	47	1215,8
Заказники	1936	829.7	2556	1051,9	3042	1352,8
Пам'ятки природи	2850	17.6	3028	24,5	3388	28,8
Ботанічні сади	28	1.9	22	2,0	28	2
Зоологічні парки	6	0.1	12	0,4	13	0,5
Дендрологічні парки	21	1.21	35	1.5	58	1,8
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва:	509	13.4	529	13,4	556	13,1
Регіональні ландшафтні парки	5	81.3	37	483,7	69	758,6
Заповідні урочища	737	83.4	759	84,1	808	95,7
Разом: (фактична площа ПЗФ)	6100	1484.3	7010	2557,4	8032	3922,7
% фактичної площі ПЗФ від площі України		2,4		4,2		5,7
Заказник загальнодержавного значення (Чорне море)					1	402.5

Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» зазначає, що «частка природно-заповідних територій в Україні є недостатньою і залишається значно меншою, ніж у більшості країн Європи». Нормативним документом передбачалося розширення площі природно-заповідного фонду до 10 відсотків від загальної території країни у 2015 році, та до 15 відсотків — у 2020 році.

Природоохоронні вимоги країн Європейського Союзу досить високі, а площі, зайняті під природно-заповідні території, у більшості країн Європи становлять, у середньому, 15 відсотків.

За результатами даних обліку територій та об'єктів природно-заповідного фонду станом на 01.01.2017 природно-заповідний фонд України має в своєму складі 8245 території та об'єктів загальною площею 4,318 млн.га в межах території України (фактична площа 3,985млн.га) та 402500,0 га в межах акваторії Чорного моря.

Відношення фактичної площі природно-заповідного фонду до площі держави («показник заповідності») становить 6,6%.

Протягом 2016 року кількість об'єктів та територій природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення збільшилась на 61 одиниці загальною площею 235238,2094 га (фактично на 182220 га).

Частка площ ПЗФ від площ адміністративних одиниць значно різняться. Найменшою – до 5% – вона є у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Київській, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Черкаській Харківській областях, найбільшою – більше 12% – в Івано-Франківській, Хмельницькій, Закарпатській областях. Таким чином, в різних регіонах України показник заповідності становить від 2 до 15 % .

Таким чином, заплановані темпи росту площі природно-заповідного фонду відбуваються досить повільно і не відповідають європейським тенденціям.

3. Біосферні заповідники України

В Україні створено 4 біосферні заповідники.

Назва	Рік створення	Площа (га)	Область
Асканія-Нова ім Ф. Е. Фальц-Фейна	1898	33 307	Херсонська область
Дунайський біосферний заповідник	1981	50 252	Одеська область
Карпатський біосферний заповідник	1968	57 880	Закарпатська область
Чорноморський біосферний заповідник	1927	89 129	Херсонська, Миколаївська області

Президент України Петро Порошенко 26 квітня, 2016 підписав Указ про створення Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника.

Новостворений біосферний заповідник стане однією з найбільших природоохоронних установ України, загальною площею 227 тисяч гектарів. Він розташований на території Іванківського і Поліського районів Київської області в межах зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення. Створення Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника стало першим важливим кроком на шляху відродження територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок техногенної катастрофи.

Указ набуде чинності з дня набрання чинності законом України, що врегулює питання про відведення земельних ділянок зон відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, природоохоронного режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду, які створюються на території таких зон, а також про скасування вимоги щодо утворення біосферних заповідників виключно на базі природних заповідників, національних природних парків.

4. Мережа природних заповідників України

Природні заповідники

№ п/п	Назва	Рік створення	Місце розташування	Площа, га	Об'єкт охорони
1	Кримський	1923	АР Крим	44175,5	Дубові, букові й кримськососнові ліси, реліктові угруповання тиса ягідного, ялівцю високого, місця оселення водоплавних і водно-болотних птахів
2	Канівський	1923	Черкаська область	2027	Типові середньодніпровські ландшафти лісостепу
3	Український степовий	1961	Донецька, Запорізька, Сумська області	2764	Цілинні різнотравно-типчакowo-ковиліві степи, лісова і наскельна рослинність, центр ендемічної флори
4	Луганський	1968	Луганська область	2122	Цілинні різнотравно-ковиліві, типчакowo-ковиліві степи, заплавні та байрачні ліси
5	Поліський	1968	Житомирська область	20097	Типові борові ліси, сфагнові і осоково-сфагнові болота
6	„Мис Мартьян”	1973	АР Крим	240	Реліктовий ялівцево-сунічний ліс і тваринний світ, еталон взаємодії моря і суходолу
7	Ялтинський гірськолісовий	1973	АР Крим	14523	Високоялівцеві, скельнодубові, пухнастодубові, букові, грабово-букові, кримськососнові ліси
8	Карадазький	1979	АР Крим	2874,2	Єдиний у Європі масив юрського періоду з типовими рисами вулканічної діяльності, є природним мінералогічним музеєм та заг. еталоном прир. комплексів, сформованих під впливом контин. і середземноморського клімату
9	Розточчя	1984	Львівська область	2084,5	Унікальне поєднання природних комплексів західноукраїнської лісостепової провінції
10	Дніпровсько-Орільський	1990	Дніпропетровська область	3766,2	Осокоріві, вербові заплавні та соснові ліси, лучна, водна та прибережно-водна рослинність
11	„Медобори”	1990	Тернопільська область	10521	Грабово-букові, ясеневі-дубово-грабові, грабово-букові, букові, дубові та грабові ліси
12	„Сланецький степ”	1996	Миколаївська область	1675,7	Цілинні типчакowi, типчакowo-ковиліві і чагарникові степи та петрофітно-степові угруповання
13	„Горгани”	1996	Івано-Франківська область	5344,2	Буково-ялицево-смерекові, ялицево-смерекові, смерекові та кедрово-смерекові праліси
14	Казантипський	1998	АР Крим	450,1	Цілинні ковиліві, петрофітні та лучні степи, чагарникові гідрофітні угруповання, галофітні фітоценози прибережної смуги та зарості морських водоростей
15	Опукський	1998	АР Крим	1592,3	Типчакowo-ковиліві степові та солончакowi ландшафти, унікальні чагарникові угруповання, скельні види рослин і тварин
16	Рівненський	1999, 2003	Рівненська область	42288,7	Мезотрофні осоково-сфагнові болота, заболочені березові і вільхові ліси, прибережно-водна і водна рослинність, а на суходолах – соснові ліси
17	Черемський	2001	Волинська область	2975,7	Мало порушені антропогенною діяльністю суцільні лісові масиви з унікальним еумезотрофним осоково-сфагновим болотом Черемське

18	Древлянський	2009	Житомирська область	30872,84	Типові та унікальні лісові і водно-болотні природні комплекси Українського Полісся
19	«Михайлівська цілина»	2009	Сумська область	882,9	єдина в Україні заповідна ділянка лучного степу в зоні Лісостепу

5. Мережа національних природних парків України

Загальна площа під захистом національних парків — близько 1,111,600 га (11116 км²), або 1,84 % площі держави, в середньому 22,685 га (226,85 км²).

Перелік національних природних парків

Назва	Область	Рік створення	Площа, га
1. Азово-Сиваський	Херсонська область	1993	52154
2. Білобережжя Святослава	Миколаївська область	2009	35223
3. Білоозерський	Київська, Черкаська області	2009	7014,4
4. Бузький Гард	Миколаївська область	2009	6138
5. Великий Луг	Запорізька область	2006	16756
6. Верхнє Побужжя	Хмельницька область	2013	108000
7. Верховинський	Івано-Франківська область	2010	12023
8. Вижницький	Чернівецька область	1995	7928
9. Галицький	Івано-Франківська область	2004	14685
10. Гетьманський	Сумська область	2009	23360
11. Голосіївський	Київ	2007	4525
12. Гомільшанські ліси	Харківська область	2004	14315
13. Гуцульщина	Івано-Франківська область	2002	32271
14. Дворічанський	Харківська область	2009	3131,2
15. Дермансько-Острозький	Рівненська область	2009	1647,6
16. Деснянсько-Старогутський	Сумська область	1999	16215
17. Джарилгацький	Херсонська область	2009	10000
18. Залісся	Чернігівська, Київська області	2009	14836
19. Зачарований край	Закарпатська область	2009	6101
20. Ічнянський	Чернігівська область	2004	9666
21. Кармелюкове Поділля	Вінницька область	2009	16518
22. Карпатський	Івано-Франківська область	1980	50303
23. Кременецькі гори	Тернопільська область	2009	6951,2

Назва	Область	Рік створення	Площа, га
24. Мале Полісся	Хмельницька область	2013	9515,1
25. «Мезинський»	Чернігівська область	2006	31035
26. Меотида	Донецька область	2009	20720,9531
27. Нижньодніпровський	Херсонська область	2015	80177,80
28. Нижньодністровський	Одеська область	2008	21311
29. Нижньосульський	Черкаська, Полтавська області	2010	16879
30. Олешківські піски	Херсонська область	2010	8020,36
31. Північне Поділля	Львівська область	2010	15588
32. Подільські Товтри	Хмельницька область	1996	261316
33. Прип'ять-Стохід	Волинська область	2007	39315,5
34. Пирятинський	Полтавська область	2009	12028,4
35. Приазовський	Запорізька область	2010	78127
36. Святі Гори	Донецька область	1997	40609
37. Синевир	Закарпатська область	1989	40400
38. Синьогора	Івано-Франківська область	2009	10866
39. Сколівські Бескиди	Львівська область	1999	35684
40. Слобожанський	Харківська область	2009	5244
41. Тузловські лимани	Одеська область	2010	27865
42. Ужанський	Закарпатська область	1999	39159
43. Хотинський ¹	Чернівецька область	2010	9400
44. Цуманська пуша	Волинська область	2010	33 475,34
45. Чарівна гавань	Автономна республіка Крим	2009	6270
46. Черемоський	Чернівецька область	2009	7117,5
47. Шацький	Волинська область	1983	32515
48. Яворівський	Львівська область	1998	7079
49. Дністровський каньйон	Тернопільська область	2010	10829,18

6. Регіональні ландшафтні парки України

Перелік регіональних ландшафтних парків

Назва	Рік створення	Площа (га)	Область
Богуславль	2009	27	Київська область
Бокальська коса	2000	1 520	АРК
Біловодський	2001	14 011	Луганська область
Великобурлуцький степ	2000	2 043	Харківська область
Верхньодністровські Бескиди	1997	8 536	Львівська область
Диканський	1994	11 945	Полтавська область

Назва	Рік створення	Площа (га)	Область
Донецький кряж	2000	3 952	Донецька область
Загребелля	1994	630	Тернопільська область
Зарваницький	1994	283	Тернопільська область
Знесіння	1993	312	Львівська область
Каліновський	2000	12 000	АРК
Клебан-Бик	2000	1 874	Донецька область
Кременчуцькі плавні	2001	5 080	Полтавська область
Мальованка	1999	15 660	Хмельницька область
Меотида	2000	13 017	Донецька область
Надслучанський	2000	17 271	Рівенська область
Надсянський	1997	19 428	Львівська область
Печенізьке поле	1999	4 998	Харківська область
Половецький степ	2000	1 335	Донецька область
Поляницький	1996	1 070	Івано-Франківська область
Прудисанський	1995	2 538	Сумська область
Сеймський	1995	98 858	Сумська область
Тилігульський	1997	13 954	Одеська область
Трахтемирів	2000	5 149	Київська область
Чернівецький	1996	21 504	Чернівецька область
Ізмаїльські острови	1993	1 366	Одеська область

Контрольні запитання:

1. Яке призначення державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду?
2. Який зміст та порядок ведення державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду?
3. Як змінювався відсоток заповідності в Україні?
4. Охарактеризуйте мережу природних заповідників України.
5. Охарактеризуйте мережу національних природних парків України.
6. Охарактеризуйте мережу регіональних ландшафтних парків України.

Лекцію уклала:
доцент кафедри екологічної безпеки
к.с.-г.н., доцент

Н.М. Гринчишин